

STILISTINIAI BŪSIMOJO LAIKO ATITIKMENYS LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOSE

I. STEPONA VIČIŪTĖ

Tiek lietuvių, tiek anglų kalboje veiksmažodis iš kitų kalbos dalių išsiskiria savo formų įvairumu, semantiniu turtingumu bei spalvingumu, sinoniminių eilių gausumu, gebėjimu turėti perkeltines reikšmes. Raiškiosios veiksmažodžio galimybės esti susijusios su laiko, nuosakos, asmens, veiklo, rūšies kategorijomis, su tuo, kad esama asmenuojamųjų ir neasmenuojamųjų formų, vienokių ar kitokių žodžio darybos būdų bei priemonių.

Ypač dideles stilistines išgales teikia šios kalbos dalies laiko kategorija. Antra vertus, vieno kurio laiko reikšmė gali būti perteikiama kitomis formomis. O tuo pasirinkimas stilistiškai tinkamesnės išraiškos priemonės labai išplečiamas. Užtat laikų vartojimas – vienas svarbiausių veiksmažodžio stilistikos skyrių.

Čia apžvelgiamos būsimo veiksmo reiškinio priemonės, jų stilistinės ypatybės ir stilistinis santykiavimas minėtose kalbose.

Abiejose kalbose pagrindinė priemonė reikšti veiksmui, vykšančiam po kalbavimo momento, – būsimojo laiko (anglų Future Indefinite Tense) formos.

Atskirai paimtos, veiksmažodžio laikų formos turi po vieną pagrindinę, nediferencijuotą, t. y. jokių niuansų nerodančią laiko reikšmę: esamojo laiko forma žymi dabarties, būtųjų laikų formos – praeities, o būsimojo laiko forma – numatomą ateities veiksmą. Tačiau gyvojoje kalboje ir raštuose veiksmažodžio laikų vartojama daug įvairesnė: reali kalbos situacija ir kontekstas išryškina daugelį smulkesnių, taip pat perkeltinių laikų reikšmių¹.

Nesigilindami į tuos atvejus, kai būsimasis laikas (tiek lietuvių, tiek anglų kalboje) vartojamas savo pagrindine reikšme, t. y. nusako ateities veiksmą „neutraliai“, panagrinėsime tuos modalinius ir stilistinius atspalvius, kurie lietuvių ir anglų būsimojo laiko formoms būdingi ir kuriais jos sutampa ir skiriasi. Taip pat paseksime, kokios kitos veiksmažodžio formos vartojamos įvyksiančiam veiksmui ar ateities būsenai reikšti, vienoje ir kitoje kalboje sudaro stilistinę opoziciją su būsimojo laiko formomis.

¹ Žr. Lietuvių kalbos gramatika, II, Vilnius, 1971, p. 70–71. Plg.: R. W. Zandvoort, A Handbook of English Grammar, Longmans, 1960, p. 58.

„Būsimojo laiko formų veiksmas – ateities dalykas, todėl jį galima žiūrėti su įsitikinimu, kad taip tikrai bus, su abejojimu, su nusistebėjimu, su pasiryžimu ir pan. (...) Čia galima žiūrėti pasirengimo veikti, pasiryžimo, tvirto įsitikinimo, abejojimo, reikiamybės, grasinimo, neišvengiamumo, ironijos ir kitus modalinius atspalvius. Juos išryškinti kalboje padeda intonacija“².

Tą pat galima būtų pasakyti ir apie anglų kalbos būsimąjį laiką³.

Yra modalinių atspalvių, kurie bendri lietuvių ir anglų būsimaajam laikui.

Abiejų kalbų būsimojo laiko forma gali nusakyti veikėjo norą, ketinimą ką atlikti. Pvz.:

Tai aš ir *eisiu*... Laikas... švinta... E. Miež⁴

Anglų kalboje ši modalinį atspalvį būsimojo laiko forma įgyja, pagalbiniam veiksmažodžiui „*will*“ pakeitus savo įprastą vietą: kai jis vartojamas su pirmuoju asmeniu. Pvz.:

Will you tell her that if there is anyone she wishes to see I will bring him? I only want her to be happy. S. Maugham

(Vartojamas su antruoju ir trečiuoju asmeniu, pagalbinis veiksmažodis „*shall*“ reiškia privalėjimą arba kalbėtojo pažadą, kad veiksmas bus įvykdytas. Pvz.: *No one shall come here without your entire consent.* S. Maugham „*Perhaps we can save him. He shall be no trouble to you. I will do everything.*“ S. Maugham)

Būsimojo laiko forma gali rodyti veikėjo pasiryžimą ką įvykdyti. Plg., pvz.:

Neilgai trukus ir pas jus nueisime tvarkos padaryti. LzdP

„*And do you never regret Europe? ...*“

For a long time he was silent. Then he said:

„*I shall stay here till I die.*“ S. Maugham

Antrojo asmens formomis abiejose kalbose galima parodyti veikėjo valią, liepimą, įsakymą:

Rūsčiai jis pasakė, toldamas giria: – Man atsįysi savo dukrą vakare. V. Vals

² A. Paulauskienė, Dabartinės lietuvių kalbos veiksmažodis, Vilnius, 1971, p. 90.

³ Future Indefinite Tense formos sudaromos su pagalbiniais veiksmažodžiais „*shall*“ ir „*will*“, kuri nėra visiškai praradę modalinio elementų. „*shall*“ ir „*will*“ gali eiti ir modaliniais veiksmažodžiais. Šių veiksmažodžių reikšmės susisteminti sunku, nes jų vartojimą lemia kalbančiojo tikslas, nusiteikimas ką išreikšti, žr. G. P. H. Krapp, *Modern English. It's Growth and Present Use*, New York, 1966, p. 310. Ypač sunku dar ir dėl to, kad šnekamojoje kalboje linkstama abu pagalbinis veiksmažodžius vartoti pramaišui, o dar dažniau – sutrumpinta forma *'ll*. Pastaruoju atveju sunku numanyti, kuris pagalbinis veiksmažodis turimas galvoje ir modalinį atspalvį teparodys platesnis kontekstas, žr. S. Potter, *Changing English*, Tornbridge Kent, 1969, p. 124.

⁴ Diduma lietuvių kalbos pavyzdžių imta iš Lietuvių kalbos gramatikos, II, Vilnius, 1971, p. 106–126, anglų kalbos – iš grožinės ir lingvistinės anglų autorių literatūros.

„Please, sir,“ the doctor was quite short with him, „if you will leave me alone with the patient.“ T. Capote

*Boys 'will be boys!*⁵

Kalbant apie būsimąją laiko formų potenciją reikšti vieną ar kitą modalinį ar stilistinį atspalvį, reikia pažymėti, kad čia daug lemia tokie veiksniai, kaip kontekstas, situacija, paties veiksmožodžio semantika, ekstralingvistika. Pvz.:

Na, na, matai, kaip mažas! Tėvai, ar nesiliausi?.. P. Cvir

„Don't touch me! I'll call the police“ she threatened as he whipped her to the door with Portuguese oaths. T. Capote

Jei veiksmožodis „*nesiliausi*“ čia išreiškia kalbančiojo nepasitenkinimą, draudimą, – tam padeda ne tik šio sakinio struktūra ir gan oficialus kreipinys, bet ir prieš šį sakinį einantis jaustukais „*na, na*“ pradedamas sakiny, kuris yra šaukiamasis, jau irgi išreiškiantis kažką smerkiama, nepritariama, draudžiama.

Angliškajame pavyzdyje tvirtą kalbančiojo pasiryžimą, netgi grasinimą veikti, be atitinkamos leksikos, taip pat dar paryškina šaukiamąjį sakinio, išreiškiančio draudimą, konstrukcija ir pati kalbamoji situacija.

Ir lietuvių, ir anglų kalboje artimos ar tolimesnės ateities įvykį gali nusakyti esamasis laikas (anglų Present Indefinite Tense). Taip vartojamas esamasis laikas rodo įvykį, kurio realumu galima neabejoti, arba veikėjo pasiryžimą būsimą veiksmą įvykdyti.

Bene ryškiausi pirmojo tipo atvejai esti tada, kai kalbama apie kalendorines datas:

Semestras prasideda
(= *prasidės*) 7 vasario.

The term starts (=will start) on 7th February.

Esamasis laikas tinka ir tokioms situacijoms, kai būsimus įvykius norima priartinti prie kalbamojo momento, parodyti juos lyg jau vykstančius. Plg.:

Mes juos tyliai apsupsim. O aš gi prūsas, saviškis, galiu priėti visai arti. Sargybinių tyliai pakloju, miegančiam Mantui per galvą, o paskui surišu. J. Gruš

You take the first turning on the left past the roundabout, then you cross a bridge and bear right until you reach the Public Library (nurodant kelią).

Kaip jau minėjome, esamąjį laiką vartosime ir norėdami parodyti veikėjo tvirtą pasiryžimą ką atlikti. Pvz.:

One more step and I shoot you!

Dar žingsnis ir aš tave nušunu!

⁵ Plg.: *Boys will be boys*. Kai pagalbinis veiksmožodis „*will*“ nekirčiuotas, būsimąją laiko forma turi apibendrintą arba kartotinę reikšmę. Žr. Henryk Kałuža, *Tense Forms of the Indicative Mood in Contemporary English*, Wrocław, 1971, p. 73. F. R. Palmer, *A Linguistic Study of the English Verb*, Longmans, 1968, p. 112–113.

Antrojo ir trečiojo asmens formos gali reikšti privalėjimą ar liepimą. Plg., pvz.:
Šią klišę nukelti į 137 vietą. Parašai lieka. Kps
You start with us on Monday.

Taigi yra būsimosio laiko reiškinio priemonių, kurioms būdingas tas pats modalumas. Jau įmatėme: veikėjo ketinimui, pasiryžimui būsimai veiklai nusakyti galima vartoti būsimosio laiko formas, o dar sustiprinant išpūdį – esamojo laiko formas. Liepimą, įsakymą taip pat gali nusakyti būsimosio arba esamojo laiko formos, nelygu situacija, kalbėtojo emocijų, valios ar noro niuansai. Veiksmą priartinti prie kalbamojo momento, vaizdingai jį nupiešti, galima pasitelkus esamąjį laiką.

Vis dėlto minėtas formas, teikiančias tapačią papildomą informaciją, absoliučiai ekvivalentinėmis vadinti negalėsime. Kiekviena forma gali turėti tik jai būdingą konotaciją, t. y. papildomą turinį, vienokių ar kitokių stilistinių priedų, sudarančių įvairiopus jos pagrindinės reikšmės aspektus ir išreiškiančių įvairiopus jos obertonus, taip pat gali skirtis savo vartojimo sfera ir sudaryti skirtingą stilistinę opoziciją su sinoniminėmis formomis⁶. Taigi ir atitikmuo toms formoms kitoje kalboje nebūtinai bus analogiško laiko forma.

Kurias formas lietuvių ir anglų kalba dar galėtų rinktis, norėdamos nusakyti būsimą veiksmą? Lietuvių kalba galėtų pasitelkti būtąjį kartinį laiką, o anglų – Future Continuous Tense, Future Perfect Continuous Tense, Present Continuous Tense formas ir konstrukcijas „*be going to*“ ir „*be about to*“.

Lietuvių kalboje būsimiems įvykiams vaizdingai nusakyti kartais vartojamos būtojo kartinio laiko formos, pvz.:

Dragūnai? Ką dragūnai? Švilptelėjai, skvernais skėstelėjai – arklys šoks kaip pasiutęs, ir dragūnas kebekšt į purvyną! V. Myk-Put

Anglų kalbai toks būtojo laiko (Past Indefinite Tense) vartojimas nebūdingas, paprastai jis išreiškia tai, kas jau įvyko iki kalbamojo momento⁷, todėl lietuvių kalbos būtąjį kartinį laiką, vartojamą minėta reikšme, galime laikyti stilistiškai bekvivalentiniu anglų kalboje.

Future Continuous Tense, Future Perfect Continuous Tense, Present Continuous Tense formas, taip pat konstrukcijas „*be going to*“ ir „*be about to*“, vartojamas būsimiems įvykiams reikšti, laikytume bekvivalentinėmis lietuvių kalboje.

Anglų kalboje Future Continuous Tense formos sudarys opoziciją su Future Indefinite Tense formomis. Future Indefinite laiku reiškiamo veiksmo trukmė neapi-

⁶ Žr. J. Pikčilingis, Lietuvių kalbos stilistika, I, Vilnius, 1971, p. 19–26.

⁷ Žr. John Lyons, Introduction to Theoretical Linguistics, Cambridge, At the University Press, 1968, p. 306.

brėžta, o Future Continuous laiko forma rodo, kad veiksmas vyks tam tikru laikotarpiu netolimoje ateityje. Vartojama asmens veiklai nusakyti, pastaroji forma gali išreikšti valios, ketinimo modalinius atspalvius. Pvz.:

It's time to go to bed. We'll be starting at daylight. J. Steinbeck

Be to, ji yra teiktina, jei norima mandagiau, taktiškiau ką paklausti ar pasakyti. Plg., pvz.:

Will you put on another play soon?

Will you be putting on another play soon? (pvz., jei kalbėtojas nori pasiteirauti apie teatro programą).

Pirmasis sakinytis skamba formaliau, oficialiau⁸.

Future Continuous Tense formos nusako būsimą veiksmą kaip savaime suprantamą, natūraliai išplaukiantį iš įvykių eigos dalyką, ir tai riboja jų vartojimą kontekste, kuriame aprašomi netikėti, neįprasti įvykiai.

Antra vertus, kaip tik ši savybė leidžia naudotis minėtuoju laiku stilistiniais sumetimais, pvz., kalbant hiperboliškai, siekiant komiško efekto:

You'll be losing your head one of these days (taip jau turės atsitikti).

He'll be buying himself an island next (jo elgesys rodo, kad taip bus)⁹.

Jei būsimas įvykis ne tik numatomas, bet jam jau kalbamuoju momentu ruošiamasi, galima vartoti Present Indefinite arba Present Continuous laikų formas. Plg., pvz.:

He comes home next week.

„When – when did Papa sell the Place?“

„It was decided yesterday. Thursday the men are coming to our house to sign all the contracts.“ H. Wouk

Kaip matėme, Present Continuous Tense reikšmė siejasi su „planavimu“, „pasiuošimu“, t. y. sąmoninga veikla, dėl to ji vartotina, kalbant apie asmenį. Galime sakyti:

John is rising at five o'clock tomorrow,

bet nesakysime:

*The sun is rising at five o'clock tomorrow.

Present Continuous laiko forma vis dažniau pakeičia Present Indefinite laiko formą, nors pastaroji yra trumpesnė ir, rodytūsi, parankesnė vartoti. Tačiau Present Continuous laiko formų griebiamasi, kai siekiama būsimus įvykius nupasakoti gyvai, vaizdingai.

⁸ Geoffrey N. Leech, *Meaning and the English Verb*, Longman, 1971, p. 63.

⁹ *Ibid.*, p. 64.

Turint galvoje ketinimą ką atlikti tuoj pat, galima vartoti konstrukciją „*be about to*“. Šia reikšme ji priartėja prie Present Continuous laiko reikšmės ir gali pastarąjį pakeisti. Plg., pvz.:

They are about to leave / They are leaving.

Veikėjo ketinimus ar pasirošimą veikti rodo ir konstrukcija „*be going to*“, tad ji ir Present Continuous Tense forma atitinkamame kontekste gali būti vartojamos pramainui. Pvz.:

I'm meeting him at the station this evening.

We're going to get married in August, when I've my holiday, you know...

S. Maugham

Vis dėlto šios formos nėra visiškai tolygios. Plg., pvz.:

I'm going to take Mary out for dinner this evening (veikėjas kalbamuoju metu nusiteikęs tai padaryti).

I'm taking Mary out for dinner this evening (taip nutarta anksčiau).

(Dar kategoriškiau skambėtų frazė: „*I take Mary out for dinner this evening.*“)

Konstrukcija „*be going to*“ ketinimo reikšme gali būti vartojama ir neveikiamosios rūšies konstrukcijose, kur veikėjas tik numanomas, pvz.:

This wall is going to be painted green (mes ar kas nors kitas ketiname tai padaryti)¹⁰.

Ši konstrukcija vartojama ir tuomet, kai kalbamuoju metu esančios sąlygos rodo, kad veiksmas galėtų (ar turėtų) įvykti. Šiuo atveju ji vartojama tiek asmenis būsima veiklai, tiek būsimiems įvykiams ar reiškiniams nusakyti. Pvz.:

Frederick: It's a wonderful book. I think he's going to be the most important young writer. L. Hellman

You're afraid and you sweat like hell, but you don't know what you're afraid of. Except something bad is going to happen, only you don't know what it is. T. Capote
Galimi atvejai, kai tokia konstrukcija turės dvejopą reikšmę, pvz.:

He is going to arrive late at the concert.

Ar veikėjas ketina pavėluoti, ar taip gali atsitikti, parodys platesnis kontekstas.

Kai kalbamuoju metu esančios aplinkybės rodo veiksmą neabejotinai įvyksiant, „*be going to*“ ir Future Indefinite laiko forma gali pakeisti viena kitą:

The whole idea of digital computer will be / is going to be obsolete in 50 years.

---

¹⁰ Ibid., p. 55.

Dar dažniau abi šios formos vartojamos pramaišui, kai laiko aplinkybė rodo netolimą ateitį, pvz.:

What will happen / is going to happen now?

Teoriškai įmanomos sudėtingos „*be going to*“ formos būsimam įvykiui reikšti, kaip antai:

You are going to be watching football next Saturday.

Arba:

Call on me at lunch time on Monday – I'll be going to speak to the boss about it that afternoon.

Tačiau praktiškai tokios konstrukcijos retai vartojamos, o jų reikšmėms nusakyti griebiamasi paprastesnių (anksčiau minėtų) formų¹¹.

Matome, kad kiekybiškai būsimąjį laiką reiškiančiomis formomis pranašesnė anglų kalba. Tačiau tai, kad lietuvių kalboje nėra kuriai nors formai analogo anglų kalboje, nerodo, kad nėra galima ta forma reiškiamos informacijos perteikti. Reikia paieškoti kitų gramatinių, o kitąkart ir leksinių priemonių, kurios adekvačiai perduotų ne tik dalykinę informaciją, bet ir stilistinius priedus, keltų tokias pačias asociacijas ir atitiktų tuos reikalavimus, kuriuos kelia stilius.

Tas pat sakytina ir tuo atveju, kai lietuvių kalbos formai nesti ekvivalento anglų kalboje.

Dar grįžkime prie Future Continuous Tense „hiperboliško“ vartojimo pavyzdžių:

You'll be losing your head one of these days,

arba:

He'll be buying himself an island next.

Kaip lietuvių kalboje galėtume perteikti kalbėtojo nuostabą, nepasitenkinimą ar nusiteikimą ironiškai vertinti įvykį, kuriuos išreiškia cituotieji sakiniai? Tolygų įspūdį galės sukelti bene klausiamasis sakiny su neigiama būsimosio laiko forma:

Ar nepamesi galvos vieną dieną?

Ar nepirks jis dabar salą?

Lietuvių kalboje būsimosio laiko forma gali išreikšti veikėjo pažadą ar net grasinimą ką atlikti. Anglų kalboje panašią reikšmę gali perteikti konstrukcija „*be going to*“. Plg., pvz.:

Atgal, spangy! Aš tave pamokysiu, nenuoram! P. Cvir

It's all you are worth and it's all you are going to get. S. Maugham

---

¹¹ Žr. Geoffrey N. Leech, *English in Advertising*, London, Longmans, 1966, p. 122. Autorius pabrėžia, kad formos sudėtingumas riboja jos vartojimą.

Anglų kalboje Present Indefinite laikas vartojamas būsimam veiksmui ar būsenai reikšti laiko ir sąlygos šalutiniuose sakiniuose po jungtukų: *if, unless, when, as, as soon as*, etc. Taip teikia gramatika. Šiaip ar taip, ir čia galima išvengti kalbėtojo subjektyvaus požiūrio į įvykį: šalutinio sakinio situaciją jis mato kaip tikrą, įvykusį faktą, ar tai būtų veiksmas ar sąlyga, be kurių nebūtų įmanomas pagrindinio sakinio veiksmas. Pvz.:

If you agree with me we shall discuss it later.

Pagalbinis veiksmažodis „will“ tokiame sakinyje reikštų norą, pageidavimą:

If you will (=are willing to) agree with me we shall discuss it later.

Plg., taip pat:

We'll make a new community if you'll come. J. Steinbeck

Pastariesiems atvejams atitinkamo lietuvių kalboje galėtų būti būsimojo laiko arba tariamosios nuosakos forma:

Jei tu sutiktum su manimi, mes aptartume tai vėliau.

Mes sukursime naują bendriją, jei tu ateisi.

Būsimojo laiko formomis perteiktume tuos anglų kalbos atvejus, kai autorius informuoja skaitytoją apie tolesnį savo minčių dėstymą vartodamas Present Indefinite (jei žiūri į darbą kaip į visumą) arba Future Indefinite (jei mato perspektyvoje).

Plg.:

We return / shall return to this topic in the next chapter.

Mes grįšime prie šios temos kitame skyriuje.

Visas būsimo veiksmo reiškimo priemonės tiek lietuvių, tiek ir anglų kalboje sieja bendras bruožas – potenciali reikšti modalinius atspalvius. „Ateities įvykis suvokiamas kaip neišvengiamas, pageidaujamas ar pan., ir gali būti realizuotas tik po kalbamojo momento. Tai, kad modalinės privalėjimo, galimybės ar kt. reikšmės yra artimos ir lengvai suderinamos su būsimo veiksmo reikšmėmis, būsimąjį laiką papildo modaliniais atspalviais, kad ir kokiomis priemonėmis jis būtų reiškiamas.“¹²

Abiejose kalbose dažniausiai sutampa ir būsimąjį veiksmažodį reiškiančių formų vartojimo sfera. Visų pirma, tai – šnekamoji kalba. Anglų kalboje išimtį sudaro Future Perfect ir Future Perfect Continuous laikų formos, kurių dažniau pasitaiko formaliuose raštuose.

Būdamas asociatyvios ir pasižymėdamos modaliniais atspalviais, būsimojo laiko formos, taip pat kitų laikų formos, vartojamos perkeltine reikšme ir nusakančios būsimą įvykį, mėgstamos abiejų kalbų grožinės literatūros žanruose.

¹² Žr. E. M. Чекалина, Будущее время в английском и шведском языках, Вестник Московского Университета. Филология, № 1, 1971, p. 66. Plg.: John Lyons, Introduction to Theoretical Linguistics, Cambridge, At the University Press, 1968, p. 310.

Sutrupinimai

P. Cvir	— P. Cvirka
J. Gruš	— J. Grušas
Kps	— Kapsukas
LzdP	— Lazdynų Pelėda
E. Miež	— E. Miežėlaitis
V. Myk-Put	— V. Mykolas-Putinas
I. Simon	— I. Simonaitytė
Sml	— Smilgiai, Panevėžio raj.
V. Vals	— V. Valsiūnienė

STYLISTIC EQUIVALENTS FOR EXPRESSING FUTURITY IN LITHUANIAN AND ENGLISH

Summary

This paper presents certain modal and stylistic aspects of tense forms and constructions by which future activities and states are indicated in Lithuanian and English.

Both languages offer a choice of diverse forms for expressing future events which admits of a wide range of solutions. Apart from its basic use the future tense form may be used in a subjective function. When used for future time reference, the present tense forms fulfil analogous stylistic functions in both languages. Some forms should be considered as having no analogous form in the receptor language.

The nonexistence of a corresponding form in the receptor language does not presuppose the impossibility of transferring the entire conceptual and expressive information contained in that form. It can be carried by other formal features which fulfil a function equivalent to that of the original form.

Vilniaus V. Kapsuko
universitetas
Anglų filologijos katedra

Įteikta
1974 m. spalio mėn.